

tekenen¹ en zo was het tenslotte toch Seyss-Inquart die de Arbeidsdienst in het leven riep. De desbetreffende verordening werd op 23 mei '41 gepubliceerd.²

In feite was de Arbeidsdienst al twee-en-een-halve maand eerder, begin maart namelijk, van start gegaan. Van de leden van de Opbouwdienst was maar een deel overgebleven. Alle manschappen ouder dan vijf-en-twintig jaar en alle onderofficieren ouder dan vijf-en-dertig waren begin oktober '40 ontslagen; de helft hunner vond emplooi bij gemeentelijke luchtbeschermingsdiensten, anderen bij de brandweren, bij de politiekorpsen en bij ondernemingen als Philips. Er bleven ca. drieduizend kaderleden en ca. zeventienduizend manschappen over. Verscheidenen van die kaderleden namen evenwel later in oktober ontslag toen hun bleek dat zij hun instemming moesten betuigen met een memorandum, 'Geest en richting der opvoeding in de Nederlandse Arbeidsdienst', dat een uitgesproken pro-Duits karakter droeg. Anderen lieten, ook nadat Breunese had doen weten dat het memorandum door secretaris-generaal Snouck Hurgronje goedgekeurd was, het betuigen van instemming achterwege zonder dat dit tot enige maatregel tegen hen leidde. Breunese liet die zaak maar lopen. Misschien was het hem ook niet onwelkom dat kaderleden die vonden dat het memorandum veel te ver gegaan was, naar de Arbeidsdienst zouden overgaan, want hij moest alle zeilen bijzetten en zelfs een beroep laten doen op Seyss-Inquart om te verhinderen dat de NSB zich van de Arbeidsdienst meester maakte. Aan Duitse kant had Breunese daarbij de steun van Hierls afgezant in Nederland, *General-arbeitsführer* Bethmann, die met hem van mening was dat de Arbeidsdienst een fiasco zou worden als de NSB er volledig haar stempel op kon drukken.

Bethmann had veel invloed op Breunese. Hij had ook veel te zeggen. Alle benoemingen in het kader van de Arbeidsdienst moesten door hem goedgekeurd worden; de druk die Mussert op Seyss-Inquart uitoefende, leidde er overigens toe dat, min of meer tot ergernis van Breunese, toch een vrij groot aantal NSB'ers hoge posities in de Arbeidsdienst kreeg. Voor de opleiding van het kader werden vier kampen opgericht, één speciaal voor de NSB'ers onder hen; van de drie andere werden twee spoedig gesloten 'wegens anti-nationaal-socialistische uitingen'.³

Op 3 maart '41 werden de eerste vier kampen van de Arbeidsdienst geopend. Breunese belegde bij die gelegenheid een feestelijke bijeenkomst in het gebouw 'Excelsior' te Den Haag. Hij wilde er het eerste couplet van het

¹ Secretaris-generaal Frederiks had de Joden wèl willen uitsluiten van het vervullen van commanderende functies. ² VO 97/41 (*Verordeningsblad*, 1941, p. 370-75).

³ 'Beschouwingen over de NAD' (juni 1945), p. 5 (Doc II-497, a-8).